

POSUDEK OPONENTA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Autor: **Barbora Tošnerová**

Název: **Přítomnost koloniální minulosti v současném Portugalsku**

Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Katedra západoevropských studií, 2008

Reinterpretace koloniální historie – s odstraněním kolonialistické i příkře protievropské krajnosti – stejně jako objektivní pohled na zápory i klady koloniálního systému nebo reminiscence koloniálního dědictví v současné politice (včetně omluv, rozvojové pomoci, finančních náhrad atd.) jsou dnes díky sjednocenému evropskému prostoru a postupující globalizaci aktuálními tématy také pro českou historii, sociologii, filosofii a další společenské i ekonomické vědy. Ačkoli české cestovatelské či objevitelské iniciativy nikdy nedospěly k budování koloniálního impéria – což bylo na přelomu 19. a 20. století chápáno jako potvrzení české bezvýznamnosti a omezené státotvornosti, česká veřejnost vždy se zájmem sledovala budování a později rozpad koloniálních říší jako součást vývoje západoevropské oblasti, té oblasti, která si výbojem do zámoří zajistila svou světovou prioritu a odchodem z kolonií uvolnila prostor ve třetím světě jak novým supervelmocím, tak nadnárodním korporacím. Je proto legitimní a užitečné studovat kolonialistický substrát v politice, psychologii a vědomí těch evropských národů, které se v koloniální expanzi angažovaly. Portugalsko jako první a poslední koloniální mocnost si pozornosti zvláště zaslouží pro pultisíciletou historii svého působení v zámoří. Výběr tématu diplomové práce Barbory Tošnerové tedy pokládám za vysoce legitimní a užitečný už proto, že občasné pohledy na evropský kolonialismus jsou v českém prostředí odedávna mnohem zřetelněji utvářeny ze zorného úhlu kolonialismu britského (např. Jaroslav César, *Britská říše v období imperialismu, 1870-1945*, Praha: Academia, 1970) nebo francouzského (Marc Ferro, *Dějiny kolonizací*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007, podává sice celkové dějiny kolonialismu, ale francouzský kolonialismus nekritizuje zdaleka tak jako kupříkladu britský). Ve veřejnosti všech bývalých koloniálních mocností se v současné době setkáme jak s vědomím o principiální nespravedlnosti kolonialismu, tak s nostalgií po koloniálních časech (v britském prostředí jde například o sentimentální vztah k Hongkongu, ve francouzském o stejný vztah k Maghrebu či Senegal i o podporu exotických končin, které dekolonizovány nebyly, jako je Francouzská Polynésie; dokonce i v německém prostředí silí idealizované vazby na Namibii – dávnou Německou jihozápadní Afriku). V portugalském prostoru, méně známém ve střední Evropě, musí být problém vyrovnání se ztrátou kolonií nejintenzivnější už proto, že Portugalci odešli ze zámoří nejpozději.

Z těchto premis vychází diplomová práce Barbory Tošnerové. V poměrně rozsáhlém Úvodu (s. 10-21) autorka zdůvodňuje výběr tématu, stanoví cíle práce, její strukturu a použité metody. Uvádí také literaturu a prameny, z nichž hlavně čerpala, a používanou terminologii. Část nazvaná Faktografické údaje (s. 22-27) je jednak historickým úvodem k portugalské dekolonizaci, jednak opětným obhájením autorčina pojetí pojmu „postkolonialismus“ na základě soudobé zahraniční literatury. Exponuje také specifickou problematiku Východního Timoru. Další část Reakce Portugalců na ztrátu kolonií (s. 28-30, název by byl vhodný spíš pro celou práci) podává některé názory intelektuálů, ale i politiků (což v portugalském prostředí obvykle splývá). Totéž téma je pak rozděleno do dvou dalších kapitol. Diskuse v politickém prostředí (s. 30-39) uvádí spektrum názorů na dekolonizaci včetně krajností a správně akcentuje moderní politické východisko: využití historických a jazykových pout pro současnou i budoucí politiku. Diskuse v sociálně-akademickém prostředí (s. 40-50; nerozumím pojmu „sociálně-akademické“) se věnuje především reakcím umělecké literatury na koloniální válku a moderním studijním oborům týkajícím se bývalých kolonií včetně přínosu gender studies v této rovině.

Konkrétní aplikací pro vědomí sounáležitosti portugalské veřejnosti, politiky i kultury s bývalým koloniálním prostorem je vhodná případová studie o postoji Portugalců k událostem na Východním Timoru v září 1999 (s. 51-66; stejně tak by mohla být taková případová studie věnována událostem v Angole nebo na Východním Timoru v roce 2002 atd.). Autorka zde analyzuje mediální a společenský ohlas referenda na vzdáleném ostrově a konkrétními citacemi a popisem konkrétních akcí demonstruje až nepochopitelně hlubokou vazbu mezi evropským Portugalskem a ostrovní zemí na východě indonéského souostroví. V Závěru (s. 67-70) autorka bilancuje zjištěná fakta. V aparátu uvádí dále Použitou literaturu (s. 71-78; lépe by bylo napsat Prameny a literatura vzhledem k seznamu cenných orálních pramenů), následují Přílohy (Seznam na s. 79, dále prezentace představitelů akademické diskuse, propagandistická mapa z 30. let a relevantní dokumenty z portugalského tisku z roku 1999). Povinné anglické shrnutí (s. 85-86) a Projekt diplomové práce (stránkování na konci: 1-3 !) text uzavírají.

Ačkoli téma je významné, prezentovaný materiál nedostačuje k plnému pochopení názorové rozmanitosti a hluboké podmíněnosti diskuse, která bude Portugalsko (a s ním i evropskou civilizaci) naléhavě provázet i do budoucna. Jde totiž spíš o permanentní mocenský a intercivilizační diskurz utvářený i deformovaný jak nesmírnými historickými vazbami, tak momentálními politickými a kulturními potřebami či proudy aplikovanými na dílčí nebo absolutní interpretaci pozdního kolonialismu, v portugalském případě koloniální války, průběhu samotné dekolonizace a jejích rozmanitých důsledků. Jakékoli pokusy o schematizování vztahu kolonialistických národů k bývalým koloniím tedy vyznívají nevěrohodně. Nepokládáme za prokazatelné, že debata o kolonialismu vznikla v Portugalsku „původně jen v omezeném okruhu akademického prostředí“ (s. 70) v 90. letech. Už půlmilionový počet navrátilců z kolonií v letech 1974-1975 svědčí o tom, že v Portugalsku žila těsně po revoluci – s rodinnými příslušníky – desetina všeho obyvatelstva bezprostředně spjatá se zámořským prostorem, nejméně další desetinu tvořili lidé, kteří svou kariérou – od administrátorů či vojenských velitelů po řemeslníky a dopravce – v koloniích nějaký čas běžně působili. Násilné utlumení diskuse o koloniích v době následující po „karafiátové revoluci“ se v Portugalsku jeví sice podle reakcí tisku a oficiálních stanovisek souvisejících s perzekuční čistkou „reakčních“ kruhů (*saneamento nacional*) jako mlčení, ve skutečnosti tato diskuse bouřila ve veřejnosti i v intelektuálních kruzích právě proto, že se graduální dekolonizace naprosto nezdařila a svoboda se pro bývalé kolonie stala výzvou k občanským a jiným válkám, které zničily všechno nedávné úsilí pozdně salazaristického a marcelistického Portugalska o rozvoj zámoří (*Planos de Fomento*). Jen stěží se smiřujeme s pojmem „postkolonialismus“ v podobě akademického směru (s. 17, 21, 25 aj.). Pokládáme tento pojem za popis historického stavu, pro který je v politice výhodněji používán pojem „neokolonialismus“. Snad by bylo lépe užívat srozumitelného, třeba nikoli jednoslovného pojmu „postkoloniální studia“ nebo „studia postkoloniální či postdekolonizační éry“. Frantz Fanon stěží může být ztotožněn s „postkolonialismem“ (s. 17), když se nedožil ani závěru světové dekolonizace.

Drobné výhrady se týkají některých kompozičních detailů a formulací. Není příliš šťastné už spojení uvedené v titulu práce („přítomnost minulosti“). Rozdělení názorů na kolonie do dvou kapitol týkajících se politické a akademické sféry se v malých portugalských poměrech nemůže zdařit, mezi politiky se pak objevují antropologové, mezi akademiky veřejní činitelé. Není zcela přesné tvrzení, že „kvůli událostem (na Timoru) v žádné další bývalé kolonii se portugalská společnost nikdy tak nemobilizovala“ (s. 11); kdo sleduje portugalská média, potvrdí daleko hlubší a permanentní zájem o Angolu jakožto zemi, kterou za svou vlast pokládá mnoho bělochů a samozřejmě i mulatů a černochů žijících dnes ve všech vrstvách portugalské společnosti. Timor nicméně vyvolal v roce 1999 (i jindy) zřetelnou vlnu solidarity, takže případová studie je plně na místě. Koloniální tematiku neoživil poprvé dokumentační

seriál RTP v roce 2007, ale například už edice dokumentů, včetně filmových, listu *Diário de Notícias* v roce 1998. Literatury ke kolonialismu a dekolonizaci (s. 17-19) je mnohem víc. V práci se vyskytly drobné překlepy a omyly. Mário António není autorem díla (viz s. 36, pozn. aj.) *Descolonização Portuguesa*, tím je M. A. Fernandes de Oliveira a další). Moje knihy nevyšla v nakladatelství Colibri (s. 10, pozn.), nýbrž Libri, jak je správně uvedeno v seznamu literatury vzadu Při masakru na hřbitově Santa Cruz nemohlo zahynout 200 000 lidí (s. 25), to by byla téměř polovina veškeré populace.

Práce je jazykově správná, autorka bezchybně vládne portugalštinou. Přesto upozorňuji na některé problémy: zejména jiný než první pád jména Guinea není ani jednou dobře (s. 20, 23, 33, 38, 45). V nadpisu „Celospolečenská diskuse o Timoru a Portugalsku“ má být patrně „v“ místo „a“. Nedopsané je spojení „ve feministických teoriích“ na s. 27. V anglických textech je špatně *analysys* (s. 4) i *analys* (s. 85), *politicans* (s. 4) a apostrofy u slov *key* a *governement* (s. 4). V portugalštině chybí správná interpunkce u slov *português* (s. 17) a *traída* (s. 35, pozn.), jméno východotimorské metropole se uvádí buď Dili nebo Dili, nikdy však Dilí (s. 58). Je zřetelné, že většina drobných problémů vznikla spíše z nedostatku času při dokončování práce.

Závěrem je nutné potvrdit dobrou volbu tématu, znalost prostředí a jazyka, schopnosti zajistit a interpretovat cenné orální prameny přímo na místě výzkumu, v tomto případě v Portugalsku. Vzhledem k těmto základním kvalitám doporučuji diplomovou práci Barbory Tošnerové k obhajobě. Její hodnocení doporučuji stupněm „velmi dobře“.

doc. PhDr. Jan Klíma
Filozofická fakulta Univerzity Hradec Králové

V Hradci Králové dne 12. června 2008